

שער ב'

אסטרטגיה צבאית עדכנית

הקדמה

המושג "אסטרטגיה" משמש בעברית מגוון תחומי עשייה. במסגרת זו אשתמש במושג "אסטרטגיה צבאית" כשם קוד לרובד הצבאי מתחת למרכיבים הביטחוניים (כמו הרתעה, הכרעה, הישענות על תמיכה מעצמתית) הכלולים בתפיסת הביטחון הלאומי (ובהיבטים ביטחוניים, כלכליים, מדיניים ועוד). לא אדון ברלוונטיות המושג "הכרעה" באופן כללי, אלא בדרכים להשגתה אם יוחלט שכך נכון לעשות; אדון בהישג של כיבוש שטח – ומשמעותו ברמות המלחמה הגבוהות וכדומה.

במשך קרוב לשני העשורים שבין ההתנתקות מעזה (2005) ומלחמת לבנון השנייה (2006) לפרוץ מלחמת "חרבות ברזל" (2023), התאפיינה החשיבה הצבאית בישראל בהקשר מלחמה עתידית בדואליות – בין "חזרה ליסודות" בתחומים שונים, ובהם תפיסת מלחמה מכריעה בעימות עתידי בלבנון מול חזבאללה, שמרכיביה הלכו והשתנו במהלך השנים בהקשרי אש מערכתית ותמרון (בעיקר כאשר התברר בניין הכוח של כוחות רצ'ואן ויותר כוחות יבשה רותקו להגנה), ובין שיטה של מבצעים מוגבלים/מבצעי הרתעה בעזה החל מ"עופרת יצוקה" (2008–2009) ומבצעים במסגרת המב"ם, החל מ-2011, בעיקר בשטח סוריה. הן בדרג המדיני הן בדרג הצבאי תפסו את המבצעים בעזה כדפוס הפעולה הנכון לתרחיש של עימות רחב בזירה (אותו כינוי מצב תפקוד "חירום") והמב"ם נתפסה כמרחיקת המלחמה הבאה בצפון. בתוך כך התפתחו רעיונות של הרתעה, מניעת התעצמות ומערכות מוגבלות מול חזבאללה – כולן "מתחת לסף המלחמה".

פרדוקסלית, על אף שמדובר היה בתפיסות שנשענו על תחושת עוצמה ישראלית, אותן ליוותה יוזמה רבה, הן היו מצמצמות במהותן: אי אפשר לפרק מן היסוד את חמאס וחזבאללה, ולכן ישראל נידונה לנהל "סבבי אלימות" בשתי זירות אלה (גם מול חזבאללה במסגרת "משוואות"). גישה "מרחיבה" של מלחמות להכרעת ארגונים אלה, תוך שימוש ביכולת התמרון לצורך כיבוש שטח וטיהור, כתנאי מובן להכרעה כזו אך כמעט בלתי אפשרי ליישום מסיבות שונות, הלכה ודעכה.

מלחמת "חרבות ברזל" שינתה את המגמה מן היסוד: מתקפת פתע של חמאס;

ההנחיה המדינית להשגת הישגים צבאיים רחבים ומימושים; הפעלת כוחות יבשה בהיקף רחב; כיבוש שטח והחזקתו לאורך זמן בעזה ובלבנון - כל אלה החזירו למרכז הדיון מרכיבים באסטרטגיה הצבאית שדעכו בעשורים האחרונים. בה בעת, המלחמה הציפה שאלות על נושאים כמו הרתעה ומניעה, והוסיפה מרכיבים חדשים כמו מלחמה ארוכה ומלחמה רב-זירתית בכמה מעגלי עימות.

מטרת שער זה להציע מצע לדיון ביקורתי מחודש במוסכמות התפיסתיות של 20 השנים האחרונות, ובכיוונים התפיסתיים שעלו לדיון מפרוץ המלחמה, על התפניות הרבות שהתרחשו בעלילה. כל זאת כבסיס לאסטרטגיה צבאית עדכנית שתתאים לעידן שאחרי המלחמה.

המאמר הראשון טוען כי ניסיונות העבר להתאים את מרכיבי תפיסת הביטחון - הרתעה, התרעה והכרעה - לצורכי הביטחון של ישראל, כשלו עקב אי התאמה משמעותית לאופי העימותים שניצבה מולם. עימותים אלה ארוכים מטבעם, רגישים במיוחד להפתעות ועוד. לאחר ניתוח הפערים מציע המאמר לאמץ את המרכיבים הבאים: אורך נשימה לאומי וצבאי לעימותים ממושכים; גמישות - התאוששות מהירה מהפתעות שהתרחשו בתחילת הלחימה, תוך כדי המשכה; הוכחת יתרון יחסי בהתמודדות מול איומים חדשים שפיתח האויב ("הכרעת שיטת הלחימה" שלו), ואתגורו באמצעות פיתוח יכולות שלא התכוון אליהן; הרתעה, באמצעות הוכחת אורך נשימה, התאוששות מהפתעות והוכחת יתרון יחסי מול אתגרים חדשים, בשונה מהרתעה קלאסית מבוססת ענישה או מניעה. נושא הגמישות יוצג בפירוט בשער אחר של קובץ המאמרים, תוך התייחסות לגמישות שהפגין צה"ל בחודשים הראשונים של המלחמה.

המאמר השני טוען כי מלחמת/מכת מנע היו בעבר מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון של ישראל, כאשר זיהתה איום המתפתח אצל אויביה ופעלה להסירו טרם התממשותו. מאז עליית חמאס לשלטון בעזה ומלחמת לבנון השנייה מול חזבאללה לא יישם צה"ל דפוס פעולה זה, ושני ארגונים אלה התפתחו במשך כמעט שני עשורים לצבאות טרור המאיימים על ישראל. במקומו התפתחו גישות פעולה של מניעת או צמצום התעצמות מתחת לסף המלחמה באמצעות מב"ם בצפון וסבבים בעזה. שני מקרי מבחן מהשנים האחרונות הממחישים מגמה זו הם התמודדות מול היכולת ההתקפית של חמאס, בדגש על מנהרות החל מ-2015, וההתמודדות מול הסבת הרקטות של חזבאללה לטילים מדויקים החל מ-2018. בשניהם עלה לדיון הרעיון של מלחמת מנע, אך לא התקבל. כלקח ישיר ממלחמת "חרבות ברזל", המאמר מציע להחזיר את דפוס הפעולה של מלחמת/מכת מנע למרכז החשיבה הביטחונית בישראל.

המאמר השלישי טוען כי ב"חרבות ברזל" השיג צה"ל הכרעה בשתי זירות, אך בניגוד למקובל בתורה הצבאית. בעזה הושגה הכרעה טקטית ואופרטיבית מול חמאס, שהתבססה על שחיקת כוחות ויכולות האויב בעיקר באמצעות פעילות

יבשתית התקפית; בלבנון הושגה הכרעה אסטרטגית, אופרטיבית וטקטית (בסדר הזה) מול חזבאללה, שהתבססה על תחבולה באמצעות פעולות קינטיות (מכות מנע) ובהן פיצוץ הביפרים ותקיפות מהאוויר נגד יכולות ומפקדים, ובהמשך בפעולה יבשתית נגד תשתיות לחימה במרחב הגבול. הדיון בהכרעה הלך ונעלם בצה"ל בשנים האחרונות, והמאמר מציע מצע מחודש לדיון כזה.

המאמר הרביעי עוסק בכיבוש שטח והחזקתו - מרכיב שהיה בעבר מרכזי בתפיסת המלחמה של צה"ל, אך הפך במהלך שנות הלחימה בטרור ובגרילה בעזה ובלבנון, ולאחר מכן בעימותים מבוססי האש מנגד, לעניין שנתפס כמעט בלתי רלוונטי. הטענה היא כי התעלמות משטח שנכבש כהישג בפני עצמו היא שגיאה גדולה משלוש סיבות: הראשונה, איבוד שטח הוא אובדן כואב לאויב, ולכן כיבוש שטח והחזקתו (תוך פינוי אוכלוסייה לצרכי הגנתה), ייחשבו מבחינתו להפסד; ברמה המדינית, החזקת שטח היא קלף מיקוח במשא ומתן מדיני. השנייה, מדובר ביתרון אסימטרי מובהק לטובת צה"ל. רק הוא יכול לכבוש שטח, לטהרו מאויב ולהגן עליו מהתקפות נגד. השלישית, לאחר תקופה ארוכה של "מלחמות ברירה" ובהן ישראל הייתה הצד החזק, יש להכיר כי חזרנו לעידן של "מלחמות אין ברירה" שבהן כיבוש שטח והחזקתו הוא מרכיב שיש לו לגיטימציה פנימית וחיצונית. המאמר מציע להחיל תובנה זו על מלחמה עתידית בלבנון ואולי אף בגזרות נוספות.

מאמר חמישי עוסק לכאורה בסוגיה טקטית, אך בפועל מעלה צורך בשינוי מהותי בתפיסת הגנת יישובים בגבולות. הוא מתמקד במצב בו כוחות ההגנה הגזרתיים אינם מצליחים למנוע מהאויב לחדור את הגבול, וכך נוצרת מתקפה של עשרות מחבלים על היישוב. בתרחיש קיצון זה עשויה מחלקת ההגנה היישובית (מה שמכונה "כיתת הכוונות") למצוא עצמה נלחמת לבדה זמן מה עד חבירת כוח צבאי (כפי שהיה מצופה מכוחות אלה בעשור הראשון להקמת המדינה). לקחי המלחמה מלמדים כי מחלקת הגנה מאומנת ומצוידת בהתאם לתרחיש הסביר היא בעלת פוטנציאל גבוה לניהול קרב הגנה אפקטיבי בתוך היישוב, כפי שהוכיחו בבוקר 7 באוקטובר חלק ממחלקות ההגנה ביישובים בעוטף עזה.

לנוכח חזרת האיום של התקפות כוחות אויב (מחבלים) על הגבולות, ולמרות השיפורים שנערכו בהגנת יישובים מתחילת המלחמה, הרי שתחת הנחות היסוד שצינו טענת המאמר היא כפולה: הראשונה, מול דפ"א (דרך פעולה אפשרית) מסוכנת - תרחיש של התקפה שעברה את כוחות צה"ל הגזרתיים והגיעה אל גבולות היישוב - המענה הנוכחי, למרות חיזוק מחלקת ההגנה ושדרוג תשתיות ההגנה, עדיין חלקי. הסיבה - תפיסת ההגנה מבוססת על קו הגנה בודד על בסיס הגדר ההיקפית של היישוב. הטענה השנייה של המאמר היא שמכיוון שלפי תורת הלחימה בהגנה האויב ינסה לרכז מאמץ מול כוחות הגנה מפוזרים, ואם יצליח ליצור עליונות בנקודת הפריצה - "חזקה על קו המגע" (הגדר) שייפרץ - יש לארגן את הישוב

כמעריך הגנה עם עומק וקווי הגנה, תוך אפשרות להגנה יעילה על התושבים, תוך מקסום אפקטיביות מחלקת ההגנה עד להגעת כוחות צה"ל. כל המאמרים יוצאים מנקודת מוצא, שאפשר לחלוק עליה, כי ישראל "חוזרת בזמן" לעידן "מלחמות אין ברירה", שבהן עקב נחיתותה מול היקף האיומים שבפניה, תהיה לה לגיטימציה פנימית וחיצונית, לצאת למלחמות מנע (כולל מול איראן), לכבוש שטח ולהחזיקו, ולנהל מלחמות הכרעה על מחיריהן בכלל ההיבטים (משך, עלות, נפגעים בצידנו, נפגעים בלתי מעורבים ועוד). יש התומכים, לדוגמה, במרכיב התפיסתי של מלחמות המנע (מתניה, 2024) ויש המערערים על רלוונטיות ההקשר החדש כמו ועדת נגל, שמהחלק הראשון של הדוח שלה משתמע שעקב המצב הביטחוני המשופר בעזה ובלבנון לא נידרש בשנים הבאות לפעולות רחבות בגזרות אלה (הכוונה בעיקר למלחמה הכרעית בלבנון הכוללת את כיבושה). על כן המיקוד צריך להיות ביכולת תקיפה רחבה באיראן (נגל, 2024). מעבר לכך, תלותה של ישראל בארצות הברית, וכנגזרת מכך במדיניות הממשל האמריקני, עברה שינויים במהלך המלחמה וצפויה להשתנות בדרכים לא צפויות – דבר המטיל צל כבד על כל אחת מההצעות הללו. כך או כך, צה"ל נדרש להסתכל קדימה בכל היבטי תפקודו, ופרק זה מנסה להציב מצע לדיון בהיבט התפיסתי.

שאלות הכוונה מוצעות לקריאת שער זה:

1. האם אפשר ליישם את גישת התמרון (לדוגמה איגופים רחבים) בלוחמת היבשה בשטחים בנויים וחקלאיים המאפיינים את גבולות לבנון, סוריה וירדן?
2. מה הם הלקחים בהקשר כיבוש שטח והחזקתו, לצרכים צבאיים וכקלף מיקוח מדיני, תוך השוואה בין עזה, לבנון וסוריה?
3. כיצד ניתן לפתור את המתח בין הצורך בלגיטימציה פנימית וחיצונית למלחמת/מתקפת מנע, לבין הצורך להסתיר הכנות כדי להפתיע?

מקורות מומלצים להרחבה

- ארד, שמעון (מרץ 2025). תפיסת הביטחון של ישראל: חוסר קוהרנטיות תפקוד ואסון ה-7 באוקטובר. *JNSS*.
- הכט, עדו (אוקטובר 2024). תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל – תובנות ממלחמת חרבות ברזל. **מרכז בס"א**.
- מתניה, אביתר (דצמבר 2024). תפיסת ביטחון חדשה לישראל. **מכון משגב**.
- נגל, יעקב (21 בדצמבר 2024). **הוועדה לבחינת תקציב מערכת הביטחון ובניין הכוח בראשות תא"ל (מיל') פרופ' יעקב נגל**. גרסה לא מסווגת.